

Володимир Бодров

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління
національним господарством
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Леся Рудалева

Заступник начальника відділу з особливо важливих справ
юридичного департаменту Національного банку України,
аспірант кафедри управління національним господарством
Національної академії державного управління
при Президентіві України
E-mail: rudaleva@bank.gov.ua

Нова депозитарна система України

У статті проаналізовано нову депозитарну систему України та нові форми державного регулювання діяльності банків і Національного банку України на фондовому ринку. Розроблено рекомендації щодо їх удосконалення.

In the article, analyzed is the new depository system of Ukraine and new forms of the state banking regulation of bank and the National Bank of Ukraine on the stock market. Developed are recommendations for their improving.

Ключові слова: депозитарна система, депозитарна установа, державне регулювання, Національний банк України.

Key words: depository system, depository institution, state regulation, National Bank of Ukraine.

Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, затверджений Указом Президента України від 27 квітня 2011 року № 504/2011, передбачає створення єдиної системи депозитарного обліку цінних паперів [1, п. 3.18]. Це давня мрія багатьох науковців і практиків, яка здійснилася завдяки ухваленню Верховною Радою України 6 липня 2012 року Закону України “Про депозитарну систему України”.

Зауважимо, що хоч у депозитарній системі нашої держави і відбулися прогресивні зміни, необхідність організації роботи щодо приведення у відповідність із вимогами прийнятого за-

конодавчого акта діяльності учасників фондового ринку, передусім банків, є очевидною. Дослідження інституційних проблем діяльності банків на фондовому ринку в спеціальній науковій літературі представлені широко. Проте після прийняття Закону України “Про депозитарну систему України” та відповідних змін до законодавчих актів, які стосуються діяльності учасників депозитарної системи, потребує подальшого вдосконалення система державного регулювання діяльності банків на фондовому ринку.

Метою цієї статті є аналіз Закону України “Про депозитарну систему України” та його впливу на організацію діяльності банків і Національного банку на фондовому ринку, розробка пропозицій щодо вдосконалення їх державного регулювання, а також виявлення недоліків і визначення перспектив подальшого вдосконалення цього напрямку діяльності.

Інтеграційні процеси фінансових ринків як на національному, так і на міжнародному рівнях, зумовили запровадження нової депозитарної системи в Україні, яка діє з жовтня 2013 року. Основними цілями прийняття відповідного законодавчого акта є створення розвинутої, прозорої та централізованої депозитарної системи

України, спроможної забезпечити:

- обслуговування операцій із цінними паперами;
- уніфікацію принципів і порядку здійснення діяльності учасниками депозитарної системи та взаємодії між ними;
- забезпечення належного депозитарного обслуговування широкого кола інвесторів, у тому числі інституційних (інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів, страхових компаній), та поліпшення інвестиційного клімату в державі, що має сприяти залученню іноземних інвестицій через інструменти фондового ринку;
- усунення недоліків у системі обліку прав власності на цінні папери;
- запровадження чітких та прозорих механізмів здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів;
- вирішення корпоративних конфліктів, пов'язаних із веденням реєстру власників іменних цінних паперів, тощо.

ОСНОВНІ НОВЕЛИ НОВОЇ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У цілому про нову депозитарну систему в Україні необхідно зазначити, що вперше в практиці

фондового ринку законодавцем було встановлено:

- мінімальні вимоги до статутного капіталу Центрального депозитарію, його виключні повноваження;
- підстави призначення тимчасової адміністрації Центрального депозитарію, вимоги до його статуту і погодження внесення до нього змін;
- порядок і принципи формування органів управління Центральним депозитарієм, а також порядок прийняття ними рішень.

Крім того, передбачено встановлення чітких і прозорих умов для здійснення діяльності в депозитарній системі України, зокрема:

- порядок складення реєстру власників іменних цінних паперів, завдяки цьому зникає проблема можливості існування “подвійного реєстру”;
- порядок та принципи взаємодії Центрального депозитарію та депозитарних установ щодо забезпечення депозитарного обслуговування обігу цінних паперів в Україні.

На нашу думку, великим кроком уперед стало встановлення законодавцем механізму захисту від розкриття та розголошення інформації з системи депозитарного обліку емісійних цінних паперів, запровадження вдовсункаленого електронного документообігу та використання електронного цифрового підпису між професійними учасниками депозитарної системи України, в тому числі щодо обліку прав власності на цінні папери.

Тривалий час питання здійснення клірингової діяльності перебувало в “зародковому стані”: чинним законодавством було визначено лише можливість отримання ліцензії на здійснення клірингової діяльності. При цьому недостатньо регламентувався порядок провадження такого виду діяльності на фондовому ринку. На думку авторів, прогресивними змінами в депозитарній системі України є врегулювання правових засад провадження клірингової діяльності, вимог до клірингових установ, правил клірингу та механізмів зниження ризиків невиконання або несвоєчасного виконання зобов’язань, що виникли за договорами, укладеними на фондовій біржі.

Загалом варто зауважити, що нова депозитарна система вирішує такі проблемні питання функціонування депозитарної системи України, як:

- обіг цінних паперів, що належать нерезидентам;
- обіг цінних паперів, що належать інституційним інвесторам;

– порядок здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, вчинених з допомогою організаторів торгівлі;

– порядок виникнення, зміни, передачі та припинення прав за цінними паперами;

– строки реєстрації прав на цінні папери, порядок їх реалізації.

НОВА ДЕПОЗИТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Отже, нова депозитарна система України є сукупністю учасників депозитарної системи та правовідносин між ними щодо ведення обліку цінних паперів, прав на цінні папери і прав за цінними паперами та їх обмежень, що встановлюються в системі депозитарного обліку цінних паперів, у тому числі внаслідок провадження розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

Депозитарна діяльність в Україні до прийняття Закону “Про депозитарну систему” [3] полягала в наданні послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій за цими рахунками (включаючи кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів), а також обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів. Цю діяльність проводили акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю, які були учасниками Національної депозитарної системи, та здійснювали такі види діяльності:

- зберігання й обслуговування обігу цінних паперів на рахунках у цінних паперах та операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;
- кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів;
- ведення реєстрів власників іменних цінних паперів [2, ст. 6].

У зв’язку із запровадженими нововведеннями депозитарною діяльністю в Україні вважається діяльність професійних учасників депозитарної системи та Національного банку щодо надання послуг зі зберігання та обліку цінних паперів, обліку й обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування

договорів на фінансових ринках (надалі – Розрахунковий центр), депонентів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України [3, ст. 1].

Тобто в Україні будуть провадитися такі види депозитарної діяльності:

- 1) депозитарна діяльність Центрального депозитарію;
- 2) депозитарна діяльність Національного банку України;
- 3) депозитарна діяльність депозитарної установи;
- 4) діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування;
- 5) діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів [3, ст. 3].

Отже, законодавчі нововведення сприяють реалізації прогресивних змін у депозитарній діяльності. Так, пильної уваги заслуговує виокремлення депозитарної діяльності Національного банку, що свідчить про отримання ним значних повноважень при провадженні діяльності на фондовому ринку як учасника депозитарної системи України. Крім того, у зв’язку із запровадженням інституту спільного інвестування та недержавного пенсійного страхування особливого значення набули такі види депозитарної діяльності, як діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів та діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування.

Згідно із Законом України “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” [2] учасники національної депозитарної системи поділялися на:

- *прямих учасників* – депозитаріїв, зберігачів, реєстраторів власників іменних цінних паперів;
- *опосередкованих учасників* – організаторів торгівлі цінними паперами, банки, торговців цінними паперами та емітентів.

У свою чергу, національна депозитарна система складалася з двох рівнів:

- *нижній рівень* – зберігачі, які ведуть рахунки власників цінних паперів, та реєстратори власників іменних цінних паперів;
- *верхній рівень* – Національний депозитарій України (надалі – Національний депозитарій) і депозитарії, що ведуть рахунки для зберігачів та здійснюють кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів, встановлюють договірні двосторонні повнофункціональні кореспондентські відносини щодо цінних паперів між собою, а також зобов’язані мати спе-

ціальний рахунок у цінних паперах у кожному іншому депозитарії та відкривати такі рахунки всім іншим депозитаріям [2, ст. 1].

УЧАСНИКИ НОВОЇ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У зв'язку із запровадженням нової депозитарної системи її учасниками визначені: Національний банк України (НБУ), професійні учасники депозитарної системи України (поділяються на Центральний депозитарій, депозитарні установи), депозитарії-кореспонденти, фондові біржі, клірингові установи, Розрахунковий центр, емітенти, торговці цінними паперами, компанії з управління активами, депоненти [3, ст. 1].

Отже, законодавцем був скасований інститут реєстраторів власників іменних цінних паперів, зберігачів цінних паперів та депозитаріїв, які забезпечували первинний та вторинний облік цінних паперів і прав на ці цінні папери. Даний інститут замінений депозитарними установами, які в більшості своїх функцій отримали повноваження ліквідованих професійних учасників фондового ринку. Натомість з'явилися нові учасники депозитарної системи, що забезпечать її функціонування. До них належать:

- Центральний депозитарій (який створюється на базі Національного депозитарію України та отримує значні повноваження щодо обліку цінних паперів і прав на цінні папери);
- депозитарії-кореспонденти;
- клірингові установи;
- Розрахунковий центр.

Враховуючи те, що банки в Україні є активними учасниками фондового ринку, вони отримали оновлені функції як учасники депозитарної системи. Зокрема банк має право здійснювати депозитарну діяльність депозитарної установи та діяльність із торгівлі цінними паперами, що належить до посередницьких послуг, які надаються банками на ринку цінних паперів. Нагадаємо, що торгівля цінними паперами – це брокерська, дилерська діяльність, діяльність з управління цінними паперами та андерайтинг.

Депозитарна установа провадить діяльність із депозитарного обліку та обслуговування обігу цінних паперів і корпоративних операцій емітента на рахунках у цінних паперах депонентів, а також на власному рахунку в цінних паперах, на якому обліковуються цінні папери, права на цінні

папери та обмеження прав на цінні папери, що належать такій депозитарній установі [3, ст. 18].

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК ЯК УЧАСНИК НОВОЇ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проведення депозитарної діяльності НБУ

У рамках нової депозитарної системи Національний банк отримав більші права як її учасник, що ставить його за ступенем активності на один рівень з іншими банками як учасниками фондового ринку України. Національний банк може провадити такі види депозитарної діяльності:

- депозитарна діяльність депозитарної установи;
- діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування;
- діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів.

Ці види діяльності можуть поєднуватися з кліринговою діяльністю [3, ст. 3]. Як учасник депозитарної системи України депозитарна установа НБУ здійснює депозитарний облік державних цінних паперів (облігацій внутрішніх державних позик, цільових облігацій внутрішніх державних позик, казначейських зобов'язань України) та облігацій місцевих позик (облігацій внутрішніх місцевих позик). Для забезпечення депозитарного обліку цих цінних паперів НБУ:

- зраховує, зберігає, а також списує цінні папери у зв'язку з їх погашенням та/або анулюванням;
- зберігає глобальні сертифікати і тимчасові глобальні сертифікати;
- складає реєстри власників іменних цінних паперів;
- зберігає інформацію про осіб, визначених на надання емітентом реєстру власників іменних цінних паперів;
- відкриває та веде рахунки у цінних паперах емітентів, депозитарних установ, депозитаріїв-кореспондентів, клірингових установ та Розрахункового центру тощо [3, ст. 13].

Клірингова діяльність НБУ

Це діяльність, яка стосується визначення зобов'язань, що підлягають виконанню за правочинами щодо державних цінних паперів та облігацій місцевих позик, підготовка документів (інформації) для проведення розрахунків, а також створення системи гарантій із виконання зобов'язань за правочинами щодо вказаних цінних паперів.

Нові повноваження НБУ відповідно до Закону України “Про депозитарну систему України”

1. У новій депозитарній системі України НБУ як її учасник отримав додаткові повноваження щодо:

- здійснення відповідно до компетенції депозитарного обліку;
- забезпечення обліку та зберігання переданих йому цінних паперів, що конфісковані (заарештовані) на користь держави та/або таких, що визнані беззахайними, для чого може відкривати рахунки в цінних паперах у депозитарних установах;
- визначення переліку функцій щодо управління діяльністю власного корпоративного недержавного пенсійного фонду, а також порядку здійснення таких функцій.

Особливу увагу слід звернути на новели, які зобов'язують НБУ придбавати акції інших учасників депозитарної системи. До цих нововведень Національний банк був звільнений від такого зобов'язання (виняток становить частка НБУ в Національному депозитарії України, на базі якого, відповідно до вимог нового законодавства, створюється Центральний депозитарій).

Згідно із Законом “Про депозитарну систему України” частка в Центральному депозитарії держави разом із НБУ має становити щонайменше 25% плюс одна акція [3, ст. 9]. Така ж вимога до володіння акціями НБУ стосується і Розрахункового центру (у його статутному капіталі частка НБУ повинна становити не менш як 25% плюс одна акція) [3, ст. 15].

2. Додатково покладені на НБУ повноваження стосуються діяльності Розрахункового центру. Так, відповідно до нововведень в Україні створюється єдиний Розрахунковий центр. Він забезпечує здійснення грошових розрахунків за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів (іншими фінансовими інструментами можуть бути опціони, ф'ючерси тощо), укладеними на фондових біржах та поза фондовою біржею, якщо проводяться розрахунки за принципом “поставка цінних паперів після платежу”. При цьому для їх здійснення Розрахунковий центр відкриває відповідні рахунки в НБУ. Крім того, Національний банк надає йому статус учасника електронних платежів НБУ [3, ст. 15]. Зазначимо, що система електронних платежів НБУ є закритою для інших учасників, окрім представ-

ників банківської системи, а тому надання основному центру розрахунків операцій за цінними паперами та іншими фінансовими інструментами в Україні статусу учасника такої системи є свідченням високої оцінки роботи НБУ як учасника фондового ринку та надійного державного регулятора.

Отже, по суті НБУ отримав повноваження контролю за всіма розрахунковими операціями на фондовому ринку України з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, укладеними на фондових біржах та поза ними, якщо проводяться розрахунки за принципом “поставка цінних паперів після платежу”.

НЕДОЛІКИ ЗАКОМУ УКРАЇНИ “ПРО ДЕПОЗИТАРНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ”

Прискіпливої уваги потребують положення Закону України “Про депозитарну систему України” [3] (надалі – закон) та інших законодавчих актів, зокрема Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” [6] щодо можливості проведення кліринговими установами як учасниками депозитарної системи окремих банківських операцій на підставі ліцензії на їх здійснення, отриманої в порядку, визначеному НБУ.

Так, частиною першою статті 19-2 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” визначено, що клірингова установа утворюється та функціонує у формі акціонерного товариства. Юридична особа набуває статусу клірингової установи з дня отримання ліцензії на провадження клірингової діяльності та ліцензії Національного банку України на здійснення окремих банківських операцій у порядку, встановленому НБУ (стаття доповнена відповідно до пункту 16 прикінцевих положень закону).

Крім того, статтею 19-3 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” визначено, що Центральний депозитарій цінних паперів, клірингова установа або Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках провадять клірингову діяльність на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку, та можуть здійснювати окремі види банківських послуг на підставі ліцензії НБУ.

При цьому відповідно до пункту 11 прикінцевих положень закону частину четверту статті 47 Закону України

“Про банки і банківську діяльність” викладено в такій редакції: “Банківські послуги дозволяється надавати виключно банку. Центральний депозитарій цінних паперів та Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках мають право провадити окремі банківські операції на підставі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій, що видається у встановленому Національним банком України порядку”.

Таким чином, суб’єктам законодавчої ініціативи необхідно розглянути питання про внесення змін до Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”, а саме:

– в частині першій статті 19-2 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” слова “та ліцензії Національного банку України на здійснення окремих банківських операцій у порядку, встановленому Національним банком України” виключити (стаття доповнена відповідно до пункту 16 прикінцевих положень закону);

– в абзаці першому частини першої статті 19-3 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” слова “клірингова установа” виключити.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕПОЗИТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Після запровадження нової депозитарної системи Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) і Національний банк України будуть основними її регуляторами. Інші державні органи здійснюватимуть державне регулювання в депозитарній системі України у межах своїх повноважень, визначених законодавством.

Повноваження НКЦПФР

1.1. Встановлення вимог до діяльності учасників депозитарної системи, в тому числі банків.

НКЦПФР, здійснюючи державне регулювання депозитарної системи України, встановлює вимоги до:

– діяльності учасників депозитарної системи України та взаємовідносин між ними;

– порядку відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, а також порядку проведення операцій та їх видів, що здійснюються Центральним депозитарієм, Національним банком та депозитарними установами на рахунках у цінних паперах;

– порядку, строків та форми звітування професійними учасниками де-

позитарної системи України про свою діяльність перед НКЦПФР;

– форми, змісту і порядку розкриття професійними учасниками депозитарної системи України інформації про свою діяльність;

– змісту внутрішніх документів професійних учасників депозитарної системи України;

– порядку зарахування цінних паперів до системи депозитарного обліку при емісії, а також списання цінних паперів у зв’язку з їх погашенням та/або анулюванням [3, ст. 28].

При цьому передбачено, що на провадження кожного виду депозитарної діяльності НКЦПФР видає в установленому порядку окрему ліцензію, крім депозитарної діяльності Центрального депозитарію та депозитарної діяльності Національного банку України. В разі провадження НБУ діяльності депозитарної установи така діяльність провадиться Національним банком без отримання відповідної ліцензії у порядку, встановленому НКЦПФР за погодженням з НБУ [3, ст. 29].

Закріплення необхідного надання дозволу на провадження кожного виду депозитарної діяльності, насамперед банкам як професійним учасникам депозитарної системи України, створить додаткові незручності в їх роботі, адже, як правило, банки отримують в НКЦПФР усі можливі ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку України. Тим більше, що депозитарна діяльність депозитарної установи може поєднуватися з діяльністю із торгівлі цінними паперами та/або банківською діяльністю.

1.2. Притягнення до відповідальності учасників депозитарної системи України, в тому числі банків.

1. Згідно з чинним до 13.10.2013 р. законодавством була передбачена відповідальність у вигляді штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за ненадання посадовою особою емігента чи професійного учасника фондового ринку, який веде облік прав власності на цінні папери, інвестору в цінні папери документів, що підтверджують його право власності на цінні папери [4, ст. 163-6].

У зв’язку із запровадженням нової депозитарної системи України покарання за адміністративне правопорушення у вигляді штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян передбачене за ненадання посадовою особою депозитарної установи депоненту виписки з рахунку в цінних паперах або інших

документів, надання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України [4, ст. 163-6]. Крім адміністративної відповідальності посадової особи, банк – депозитарна установа може бути покараний за вказане вище порушення як юридична особа, що вчинила правопорушення на ринку цінних паперів. Проте штраф буде значно вищий – від однієї до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. На думку авторів, значним кроком уперед є законодавча норма щодо можливості за певних визначених законодавством умов введення тимчасового адміністратора – професійного учасника депозитарної системи України. Нагадаємо, що згідно з новелами до професійних учасників депозитарної системи належать депозитарні установи (у тому числі банки, які мають відповідну ліцензію) та Центральний депозитарій. При цьому рішення про призначення тимчасового адміністратора – професійного учасника депозитарної системи України в особі банку приймається НБУ за поданням Комісії [3, п. 9, розд. VI].

1.3. Здійснення ліцензування учасників депозитарної системи.

Згідно з чинним законодавством України НКЦПФР як орган державного регулювання діяльності учасників фондового ринку, в тому числі банків, визначає за погодженням із Національним банком України особливості отримання комерційними банками ліцензії на депозитарну та розрахунково-клірингову діяльність [5, п.11, ст. 7].

При цьому у зв'язку із запровадженням нової депозитарної системи, а саме зміни її учасників, законодавець надав НКЦПФР нові повноваження: встановлення та погодження з Національним банком особливостей видачі банкам ліцензій на провадження діяльності на ринку цінних паперів (нагадаємо, що згідно з внесеними змінами банки мають право здійснювати депозитарну діяльність депозитарної установи та діяльність із торгівлі цінними паперами), та визначення особливостей діяльності НБУ на ринку цінних паперів [3, п. 9, розд. VI].

Повноваження НБУ

Регулювання діяльності Національного банку як учасника депозитарної системи України та діяльності банків як учасників цієї ж системи.

У новій депозитарній системі Украї-

ни Національний банк як державний регулятор має привести свої нормативно-правові акти у відповідність до нових вимог. Це стосується як розробки нормативно-правових актів НБУ з питань діяльності на фондовому ринку, так і погодження відповідних нормативно-правових актів НКЦПФР.

Національний банк самостійно визначає своїми нормативно-правовими актами:

– порядок ведення НБУ діяльності як учасника депозитарної системи, а саме: його діяльності з ведення, зберігання, обліку державних цінних паперів та облігацій місцевих позик;

– порядок отримання Центральним депозитарієм ліцензії на здійснення окремих банківських операцій;

– порядок діяльності Розрахункового центру, а саме: реєстрації Правил Розрахункового центру, вимоги до належного обладнання, підтримання його ліквідності, отримання ліцензії на здійснення окремих банківських операцій і генеральної валютної ліцензії, отримання статусу учасника електронних платежів НБУ;

– порядок провадження Національним банком діяльності зі зберігання активів пенсійних фондів, створеного НБУ Корпоративного недержавного пенсійного фонду.

Національний банк розробляє та погоджує з НКЦПФР:

– порядок ведення НБУ депозитарної діяльності щодо державних цінних паперів та облігацій місцевих позик, а саме:

– порядок обліку цінних паперів, що належать йому на правах власності;

– вимоги до договорів при здійсненні депозитарної діяльності, сторонами в яких є НБУ;

– порядок взаємодії учасників депозитарної системи щодо обліку емісії державних цінних паперів та облігацій місцевих позик тощо;

– вимоги до діяльності Розрахункового центру та розрахунків за угодами щодо цінних паперів, а саме: порядок переказу коштів Розрахунковим центром та коштів під час проведення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

Крім того, Національний банк погоджує розроблені НКЦПФР нормативно-правові акти щодо:

– порядку здійснення НБУ депозитарної діяльності, а саме: обліку цінних паперів на рахунку Національного банку в Центральному депозитарії; порядку та строків подання НБУ до НКЦПФР інформації про його

депозитарну діяльність;

– здійснення депозитарної діяльності банками, а саме: вимоги щодо мінімального розміру їх регулятивного капіталу; порядку видачі банкам ліцензій на провадження діяльності на ринку цінних паперів, а також щодо особливого статусу діяльності НБУ на ринку цінних паперів;

– організації клірингової діяльності: вимоги до належного обладнання; додаткові вимоги до правил клірингу.

Отже, автори вважають, що запровадження нової депозитарної системи закріє прогалини законодавства України у сфері обліку прав власності на цінні папери, а також запровадить чіткі та прозорі механізми здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

ВИСНОВКИ

Прийняті законодавчі зміни у сфері функціонування депозитарної системи України, насамперед ті, що стосуються державного регулювання діяльності банків та Національного банку України як її активних учасників, є одним із кроків на шляху до інноваційного розвитку фінансового сектору економіки. Це сприятиме суттєвому зростанню інвестиційної привабливості як фондового ринку України в цілому, так і окремих його сегментів зокрема. Проте і запропоновані зміни містять певні недоліки, які можуть у подальшому вплинути на результативність роботи банків як учасників фондового ринку.

На сучасному етапі, коли нова депозитарна система України ще не запрацювала в повному обсязі, на думку авторів, особливої уваги та зусиль потребує розробка дієвих механізмів державного регулювання діяльності її учасників.

Дії державних регуляторів – НБУ та НКЦПФР у зв'язку із введенням нової депозитарної системи України

1. Розробка нормативно-правових актів.

1.1. Національний банк України:

– нове Положення “Про порядок здійснення депозитарної діяльності НБУ” (деякі положення погоджуються з НКЦПФР);

– Положення “Про порядок реєстрації Розрахункового центру в НБУ”;

– Положення “Про порядок діяльності Корпоративного недержав-

ного пенсійного фонду НБУ”.

1.2. НКЦПФР:

– Положення “Про депозитарну діяльність депозитарних установ”;

– “Порядок ліцензування діяльності депозитарних установ”;

– Положення “Про порядок надання звітності депозитарними установами”;

– Положення “Про порядок дотримання депозитарними установами законодавства про інститути спільного інвестування”;

– Положення “Про основні вимоги до договору про проведення розрахунків у цінних паперах за результатами клірингу”;

– Ліцензійні умови провадження депозитарної діяльності;

– Положення “Про порядок діяльності Центрального депозитарію”;

– Положення “Про клірингову діяльність Центрального депозитарію, депозитарних та клірингових установ”;

– “Порядок надання ліцензії на провадження клірингової діяльності” тощо.

1.3. НБУ за погодженням із НКЦПФР:

– Положення “Про порядок діяльності Розрахункового центру та розрахунків за угодами щодо цінних паперів”.

1.4. НКЦПФР за погодженням з НБУ:

– “Порядок ліцензування банків щодо провадження ними депозитарної діяльності”;

– Положення “Про клірингову діяльність”.

2. Створення на базі Центрального депозитарію України акціонерного товариства – депозитарної установи НБУ.

Чинне законодавство України надає Національному банку повноваження організувати свою діяльність на фондовому ринку як депозитарній установі шляхом участі в капіталі створеного ним підприємства – депозитарної установи, на яку серед інших буде покладено функції обліку та зберігання державних цінних паперів та облігацій місцевих державних позик.

При цьому необхідно організувати роботу депозитарної установи НБУ шляхом:

– розробки та затвердження відповідних статутних документів, внутрішніх положень;

– проведення заходів щодо реєстрації випуску акцій (у разі, якщо депозитарна установа НБУ буде акціонерним товариством);

– отримання відповідних ліцензій на клірингову діяльність, діяльність зі зберігання активів інститутів спільно-

го інвестування (надалі – ІСІ), діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів створеного НБУ Корпоративного недержавного пенсійного фонду (за винятком ліцензії на депозитарну діяльність НБУ).

3. Участь НБУ в діяльності Центрального депозитарію.

Враховуючи вимоги нового закону (відповідно до ст. 9 Національний банк може бути акціонером Центрального депозитарію, при цьому частка держави разом із Національним банком має становити не менше 25% плюс одна акція), НБУ повинен отримати корпоративні права у Центральному депозитарії в порядку, визначеному законодавством про акціонерні товариства.

4. Організація роботи Розрахункового центру.

Відповідно до частини другої статті 15 закону Розрахунковий центр – це юридична особа, що функціонує у формі публічного акціонерного товариства відповідно до Закону України “Про акціонерні товариства” з урахуванням особливостей, установлених законодавством. Акціонерне товариство набуває статусу Розрахункового центру з дня реєстрації Правил Розрахункового центру в Національному банку України в установленому порядку.

Зважаючи на зміст цієї статті, є два варіанти створення та організації Розрахункового центру:

Перший варіант – Розрахунковий центр має бути банком (з огляду на склад учасників банку – недержавний, можлива участь держави, але не 100%). При цьому для усунення суперечностей та належної організації роботи Розрахункового центру як банку в межах правового поля необхідно внести деякі зміни до законодавчих актів України. Зокрема в абзаци другому частини третьої ст. 15 закону цифру “100” замінити цифрою “120” (розмір статутного капіталу Розрахункового центру повинен становити не 100 млн. грн., а 120 млн. грн.).

Після внесення відповідних змін до закону необхідно організувати роботу зі створення, реєстрації та надання відповідних ліцензій НБУ новоствореному банку, який виконуватиме функцію Розрахункового центру. Крім того, згідно з нормативно-правовими актами НКЦПФР необхідно провести відповідну реєстрацію випуску акцій банку як публічного акціонерного товариства.

Другий варіант – Розрахунковий центр має бути публічним акціонер-

ним товариством (ПАТ), тобто господарським товариством, що здійснює свою діяльність на підставі Закону України “Про акціонерні товариства”, а також перебуває здебільшого у сфері регулювання Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Для організації роботи Розрахункового центру як публічного акціонерного товариства необхідно, серед іншого:

– розробити і затвердити відповідний статут ПАТ;

– провести заходи щодо реєстрації випуску акцій (у порядку, визначеному НКЦПФР);

– затвердити внутрішні положення про керівні органи товариства.

Перспективи подальших розвідок із цієї проблематики пов’язані з аналізом запровадження нової депозитарної системи України, відстеження ефективності її функціонування, ролі банків та Національного банку України в організації її роботи. На основі отриманих результатів бажано розробити заходи щодо вдосконалення державного регулювання діяльності банків та Національного банку України на фондовому ринку.

Література

1. Указ Президента України “Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” від 27 квітня 2011 р. № 504/2011 // *Офіційний вісник України*. – 2011. – № 33. – Ст. 1375.

2. Закон України “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” від 10.12.1997 р. № 710/97-ВР // *Офіційний вісник України*. – 1997. – № 52. – Ст. 23.

3. Закон України “Про депозитарну систему України” від 06.07.2012 р. № 5178-VI // *Офіційний вісник України*. – 2012. – № 76. – Ст. 3066.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення / *Офіційний текст*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

5. Закон України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 51. – Ст. 292.

6. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 р. № 3480-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/page5>.